

MEGATRENDS

Sammanfattning

Det nuvarande takten på de globala förändringarna har redan haft en avgörande påverkan på Arktis. För att förstå den nuvarande situationen och den framtida situation Arktis troligtvis står inför är det viktigt att vara på det klara med de nödvändiga förutsättningarna samt de utmaningar man står inför och de tendenser som råder.

Vissa aspekter i denna utveckling bör betecknas som megatrender, eftersom de omfattar och påver-

kar allt annat. Det är trender som anses så kraftfulla att de har potentialen att stöpa om samhället över gränserna för sociala grupper och på alla nivåer, från individer och aktörer på lokal nivå till globala strukturer, och i slutändan förändra vårt sätt att leva och tänka.

Vi har identifierat följande nio megatrender:

Ökad urbanisering – en global trend som även innefattar Arktis

Urbanisering är en process som innebär att samhället omvandlas från ett i huvudsak ruralt samhälle vad beträffar ekonomi, kultur och livsstil, till ett samhälle som kan betecknas som urbant.

Det leder till ytterligare koncentration av den arktiska befolkningen på färre och större ytor – med ökad diversifiering av ekonomin, de sociala relationerna och de kulturella verksamheterna.

Det innefattar en komplicerad uppsättning processer, inte enbart när det gäller var människor är bosatta och vad de producerar, utan vilka de är, hur de lever vad beträffar ekonomiskt välstånd, politisk organisering och maktfördelning, demografisk struktur samt sociala relationer.

Denna utveckling må ske i olika takt i olika delar av Arktis, men trenden är densamma!

Demografiska utmaningar – de gamla stannar medan de unga ger sig av

En nedgång i födelsetalen leder till en minskning av antalet personer som tillhör den aktiva arbetskraften. Detta, i kombination med befolkningens åldrande i stort, leder till en växande äldrekvot.

Stagnerande regioner eller avfolkningsregioner som till största delen är landsbygdsregioner, upplever hur unga människor tillfälligt lämnar regionerna för att söka utbildningsmöjligheter på annat håll, vilket vanligtvis leder till permanent utvandring av unga och välutbildade personer.

Eftersom det relativt sett är fler kvinnor än män som ger sig av har detta en djupt negativ effekt på det sociala livet och ekonomin i och med de försämrade möjligheterna för att gifta sig, upprätthålla ett familjeliv och familjerelationer etc. liksom genom förlusten av personer med hög utbildningsnivå.

Några kommuner – främst de urbana – uppvisar en positiv nettomigration, de flesta av dem på grund av antingen nya ekonomiska aktiviteter som skapar jobb eller utbildningsmöjligheter som attraherar ungdomar.

Ett fortsatt beroende av transporter och exploatering av naturtillgångar kommer att fortsätta dominera den arktiska ekonomin

Arktis fortsätter att vara en region av ekonomiska kontraster. Den internationella ekonomin stödjer en modern, storskalig, kapitalintensiv produktion, medan den traditionella ekonomin finns bland små grupper av individer eller familjer.

En ökande global konkurrens kombinerat med en överexploatering av naturtillgångarna leder till en strukturell och ekonomisk kris i många arktiska/nordiska samhällen.

Eftersom de exploateras till bristningsgränsen väntas dessa levande resurser inte bidra med det ekonomiska överskott som är nödvändigt för en fortsatt utveckling av välfärden. Vidare är »traditionella« verksamheter fortfarande sårbara inför den internationella opinionen när det gäller miljön och djurens välfärd.

Tillväxten inom turistnäringen i Arktis kommer att fortsätta med ett ökat fokus på stora fartyg och landbaserad turism.

Den framtida utvinningen av de omfattande landbaserade resurserna i Arktis kommer i allt högre grad att baseras på »företagsstäder«, som leder till få arbetstillfällen i etablerade samhällen.

Det mest betydande ekonomiska skiftet är emellertid från arbetstillfällen inom den primära och sekundära sektorn till arbetstillfällen inom tjänstesektorn som finansieras via överföringar i form av royalties och från regeringar.

Arktis kommer att förbli en region av högkostnadsproduktion eftersom det är beläget på långt avstånd från marknaderna, glest befolkat och i en sträng miljö. I de flesta delarna av regionen sker det en utveckling längs med »gränsområden« med en begränsad infrastruktur och få tillgängliga arbetstagare.

Fortsatt förorening och de pågående klimatförändringarna kommer att ha en betydande inverkan på naturen och miljön i Arktis.

I framtiden kommer man att ställas inför utmaningar som stigande temperaturer, smältande havsis och glaciärer, stigande havsnivå och förmodligen också en ökad nederbörd i vissa områden och torka i andra.

Även om de kanske inte är livsfarliga i sig bidrar antropogena krafter till belastningen på de lokala ekosystemen. De kombinerade effekterna av dessa kan ackumuleras och leda till betydande orsakssamband. I vissa fall kan innovativa satsningar minska konsekvenserna av dessa processer.

Den biologiska mångfalden kan påverkas märkbart om klimatförändringarna fortsätter i nuvarande takt, även om den nya artfördelningen troligtvis främst kommer att utgöras av värmetåliga arter som snabbt anpassar sig, vilket leder till mönster inom vilka dessa »invasiva arter« är benägna att omstrukturera de lokala ekosystemen.

Hantering av förnybara resurser är en komplex och ytterst avancerad uppgift som innefattar flera olika skikt och aktörer. Utmaningen här är att tillhandahålla system för denna hantering såsom lösningar för samhantering där olika intressenivåer möts för att skapa en metod för planering av kontroll och uppföljning samtidigt som man är öppen för deltagande utifrån.

I synnerhet i Arktis, där det ofta finns gränsöverskridande intressen mellan nationer, regioner och samhällen ter det sig uppenbart att resurshanteringen skulle dra nytta av sådana erfarenheter.

Samtidigt som föroreningar som kommer utifrån, utanför Arktis är ett erkänt problem som kan förvärras med ökad aktivitet i området behöver man även ta itu med föroreningar från interna arktiska verksamheter.

Arktis måste skapa mer humankapital genom att investera mer i människor

Framväxten av det som ofta beskrivs som »kunskapsekonomin« kräver en förbättring av människors kunskaper och färdigheter, och detta är nyckeln till nästa utvecklingsprocess. Eftersom utbildning innehar en ledande roll behövs det nya initiativ för att göra det möjligt för samhällen att ta makten över sina egna utvecklingsprocesser.

Tjänstesektorn, som tillhandahåller lönearbete inom administration, utbildning och sociala tjänster, har blivit den främsta inkomstkällan för de flesta familjer i Arktis. Dessa sektorer tjänar som den ekonomiska hörnstenen för de lokala samhällena och är också allt mer nödvändiga för att upprätthålla många av de traditionella verksamheterna inom förnybara resurser.

Man måste säkerställa tillgången till utbildningsmöjligheter och de jobb som gör det möjligt för unga människor att stanna i samhället, eller åtminstone i regionen.

Att skapa arbetstillfällen för kvinnor är viktigt eftersom de ofta utgör huvudparten av den utbildade arbetskraften på de flesta håll i Arktis och redan utgör den främsta sysselsättningskällan inom den offentliga sektorns tjänsteverksamhet, medan okvalificerade eller tekniska jobb ofta utförs av immigranter.

Förändringar i interaktionen mellan den offentliga och den privata sfären kommer att påverka utvecklingen

Samtidigt som största delen av Arktis fortfarande präglas av en stor offentlig sektor där de statliga myndigheterna deltar i de flesta reglerings- och planeringsåtgärder har processer som ger stöd åt en makt- och ansvarsfördelning riktad mot lägre administrativa strukturer införts i stor omfattning, som främjar och upprätthåller ett starkt lokalt självstyre och en demokratisk ansvarsskyldighet.

Av lika stor betydelse är det faktum att den privata sektorn nu gradvis träder in på områden som tidigare dominerades av den offentliga sfären, främst inom detaljhandeln, bostäder och företagstjänster.

Tillgången till naturtillgångarna har länge undergått en sådan process. Inom fiskerisektorn har individuellt överförbara kvoter och gemenskapskvoter blivit till olika former av privata partnerskap. Och det mest anmärkningsvärda är att Ryssland har genomgått en process i vilken privatiseringen har spridit sig till ett brett spektrum av grundläggande ekonomiska verksamheter som gruvdrift och smältindustri.

På grund av de höga kostnaderna för att bygga upp en infrastruktur och upprätthålla förbindelserna i Arktis kommer den offentliga sektorn emellertid att fortsätta att vara den främsta leverantören av sådana tjänster.

Förnybar energi kommer att bidra till en »förgröning« av ekonomin.

Arktis har stor potential när det gäller att utveckla lokala energikällor baserade på icke fossila bränslen, däribland betydande sötvattensskällor, som kan utgöra grunden för ytterligare utveckling.

Energi är en central beståndsdel i utvecklingen och en stor utmaning här är att Arktis hör till de mest glesbefolkade områdena i världen och har uppenbara svårigheter med att bygga upp energirelaterade infrastrukturer.

Det som nu driver på »förgröningen« av ekonomin innefattar tre större problem: behovet av att hantera klimatförändringarna och andra miljöproblem, önskan att förbättra energitryggheten genom att minska beroendet av olja och gas samt behovet av att stimulera skapandet av nya jobb genom lokal förnybar energiproduktion i många landsbygdsregioner.

Inflödet av konsumtionsvaror i Arktis i kombination med en mer urban livsstil leder till en betydande mängd avfall. Återvinning och återanvändning av vissa produkter samt en ökad användning av återvinningsbara material kommer i allt högre grad att leda till en ny inställning till avfallshantering, samtidigt som andra icke återvinningsbara material omvandlas till energi.

Ökad tillgänglighet innebär både möjligheter och nya risker

Den emotsedda förbättrade tillgängligheten via havet när det gäller transporter och resurser i regionen kommer att leda till en utökad sjöfart, men innebär också nya risker för miljön.

Det kan ge invånarna, åtminstone vissa, bättre förbindelser med andra delar av världen, men kostnaderna kan fortfarande utgöra en begränsande faktor.

Det kommer dock att ge kryssningsindustrin lättare tillgång till regionen. Detta kanske inte är till särskilt stor fördel för små arktiska samhällen, eftersom de har mycket begränsad förmåga att dra nytta av massturism. De infrastrukturkostnader som skulle krävas – hamnanläggningar och hotellsängar – är orimliga och risken att de aldrig kommer att kunna bevisa att de är ekonomiskt hållbara är stor eftersom dessa samhällen skulle bli helt ekonomiskt beroende av kryssningsbolagen.

Allmänt utbredda kommunikationstjänster till en låg kostnad kommer att förändra förhållandet mellan medborgare och stater. I vissa områden kommer ojämn kapacitet och problem med tillgänglighet på grund av socioekonomiska begränsningar tveklöst att fortsätta att utgöra ett problem på grund av avgiftssystem baserade på mängden trafik.

De sammanlagda effekterna av en rad olika komponenter som är sammankopplade med varandra väcker frågan om huruvida detta är frivilligt eller påtvingat. Globaliseringen har en inträngande effekt.

Arktis som ny spelare i det globala spelet

Arktis är inte längre en isolerad eller avlägsen region. Det är med i det globala samhället, ofta i centrum för internationell uppmärksamhet, och det påverkas på ett fundamentalt sätt av globala förändringar.

Det ökade globala intresset är emellertid en potentiell källa till spänningar mellan behovet av utforskande och kraven på bevarande. Denna balansakt förutsätter ett effektivt styre. Resursutveckling bör därför ske inom ramen för en »förvaltning« där man fäster större vikt vid hållbarhet och principen om rättvis fördelning mellan generationerna.

De komplexa och snabba förändringarna innebär att det krävs betydande ansträngningar för att upprätthålla den »förvaltning« som krävs inom och bland de arktiska staterna och att omsorgen om denna sårbara region, som är av livsviktig betydelse, innefattar relevanta intresser och det globala samhället mer generellt.

I detta sammanhang behövs det nya data, kunskaper och information för en ännu mer djupgående förståelse av interaktionen mellan de olika systemen och för att till fullo förstå nuvarande och möjliga framtida förändringar.

norden

Nordiska ministerrådet

Ved Stranden 18
DK-1061 København K
www.norden.org

ANP 2011:712 • Layout: Erling Lynder • Tryck: KailowExpress • Printed in Denmark • Upplaga: 500
Fotos: Emil Møller Rasmussen, ÍSTAK Ltd., Johanna Roto, Kim Eriksen, Klaus Georg Hansen, Leiff Josefsen, Marianne Reisby Aarø-Hansen, Rune Johansen, Sigrid Rasmussen, Søren Bitsch, Rasmus Ole Rasmussen